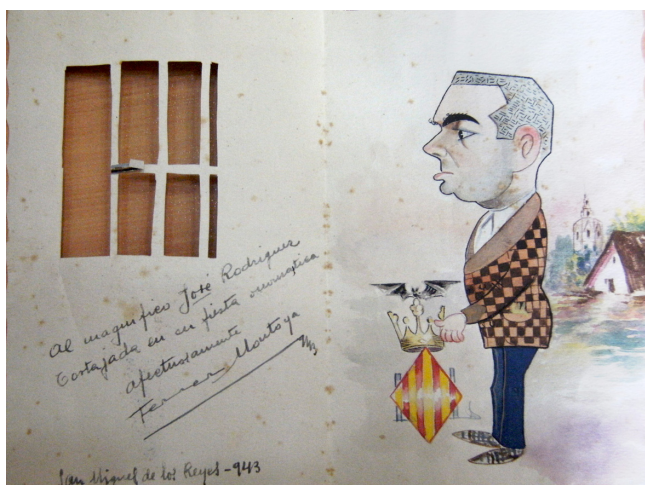

PRATS I CAMPS

PRATS I CAMPS

EL TEMPS

Durant el temps que Josep Rodríguez Tortajada va dirigir el València CF, Mestalla va acollir mítings multitudinaris, tal com reflecteix la premsa de l'època. Dalt, a la dreta, un regal del caricaturista Ferrer Montoya, també empresonat. A sota, el fillastre, Francesc Cueva, i el periodista de Levante Vicent Chilet.

Aquesta conscienciació va heretar-la Francesc Cueva, que a 18 anys ja pertanyia a l'associació cultural Lo Rat Penat i que poc després va afiliar-se al Partit Comunista. Va lluitar perquè hi haguera la federació valenciana, el PCPV, dins del qual va protagonitzar episodis de tota mena. En algun cas va acabar a la comissaria de policia de la gran via de Ferran el Catòlic, i tant el seu pare com un oncle militar –addicte al règim– van haver de fer mediacions perquè l'alliberaren. “Volien que delatara nacionalistes, cosa que evidentment no vaig fer, però sabien prou bé en quins cercles em movia”.

“El pare insistia que m'apartara de la política, que no en prenguera partit ‘fins que açò es normalitze’, però allò no es normalitzava mai”, ironitza Cueva. “Ell mai no va simpatitzar amb els comunistes, però els va votar en els anys de la transició a la democràcia, molt influenciat per mi i pel fet que no hi haguera un partit valencianista fort”, puntualitza. Avui dia Francesc Cueva milita al Bloc

Nacionalista Valencià, un dels partits que integra la coalició Compromís.

L'empremta no la duia als gens, però l'havia heretada a casa. Cueva recorda que el seu pare adoptiu havia estat molt amic tant de Maxilimà Thous Orts –“li deien *ous torts*, els seus coneguts!”–, fill del compositor de l'himne valencià, com d'Hèctor Ferrer –un altre nom clau del valencianisme de principis de segle–, de l'escultor socialista Manuel Silvestre de Edeta –autor de la font de la plaça de la Mare de Déu de València– i del rector Peset, que li va donar la seua corbata com a record tot just abans que fóra traslladat a Sant Miquel dels Reis.

L'any 1951, quan Francesc Cueva tenia 13 anys, va presidir la comissió infantil de la falla Na Rovella, situada entre el Mercat Central i el carrer dels Carnissers. El llibret d'aquell exercici va supervisar-lo acuradament Rodríguez Tortajada –que mai no fou faller ni va sentir-s'hi afí, però– i presenta un nivell de llengua molt respectable. L'interior de les cober-

tes inclou sengles publicitats que va gestionar ell mateix i que, a diferència de totes les de l'època, estan escrites en català, ni que calguera introduir-hi alguna traducció: “Si vol conservar la gola (garganta) lliure de tota afecció –angines, afonies, gripp, etc.– saboretge freqüentment les pastilles Sero-Formol”, diu un de manera literal. L'altre garanteix al client potencial que “tindrà la boca magníficament i evitarà les malalties de la mateixa –piorrees, gingivitis (inflamacions)– usant diàriament la pasta dentífica Vacuna-Lacer” [sic].

Tortajada i els símbols. La relació fraternal que va teixir amb Catalunya com a president del València no significava que Josep Rodríguez Tortajada simpatitzara de ple amb segons quins postulats polítics. Ans al contrari, durant l'anomenada *batalla de València* va defensar en igualtat de condicions les dues senyeres en disputa: la quadribarrada i la de franja coronada.

“Quan va haver-hi la històrica manifestació en favor de l'Estatut, l'any 1978, em va dir que hi anara amb totes dues, tal com vaig fer”, evoca Francesc Cueva. “Això sí, detestava l'ús partidista del seu club de l'ànima per part dels dirigents que van ser-hi al capdavant en la *batalla de València*, li semblava lamentable que el club repartira banderetes amb la franja blava a l'entrada del camp”.

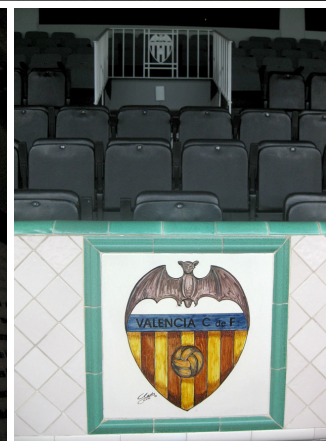
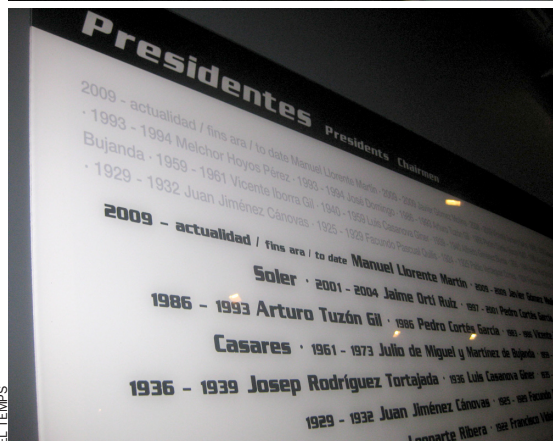
“Mon pare no va tenir massa inclinacions culturals, li interessava més l'àmbit estrictament polític”, continua Cueva, “mai no va sentir la necessitat de contactar amb Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarnier, Vicent Ventura o Vicent Andrés Estellés, i llegia tant en castellà com en valencià”.

El pas per la presó i haver esquivat la pena de mort van marcar-lo, i molt. “Tenia molt de caràcter i una habilitat política innegable, però sabia que estava fitxat”, conta el seu fill. “Va quedar lliure amb 45 anys, una edat a partir de la qual va preferir centrar-se en la família i en la seua feina”, afegeix.

Tampoc no parlava excessivament del seu pas per la presidència del València. Tenia el seu abonament a l'amfiteatre i encara va poder gaudir de l'equip capitanejat per Mario Alberto Kempes, *el Matador*, a la darrereria dels anys setanta. Però la passió futbolística del seu fill és tan continguda com la dels néts. “Som del València, però el nostre segon equip és el Barça”, matisa. Cap d'ells no presumeix de tenir un ascendent tan notable dins del valencianisme, sinó que mantenen aquesta referència en segon pla, com ha succeït en el vessant institucional.

L'espurna. Acaba de veure la llum el llibre *1936. València-Barcelona*, editat per Tres i Quatre i la Fundació Josep Irla, escrit pels historiadors valencians Vicent Sampedro i Ricard Camil Torres Fabra, que es presenta aquest dijous, 2 de maig, a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània de València. Serà a partir de les 19 hores i hi assistiran Francesc Cueva i Joan Tardà, diputat d'ERC al Congrés espanyol que acumula tot d'iniciatives parlamentàries sobre memòria històrica.

La investigació va sorgir a través de diverses informacions publicades en *Levante* el 2009. El València CF complia 90 anys i el diari va repassar la seua història gairebé centenària.

El passeig per la història del club omet els aspectes referents a la guerra civil, quan Tortajada n'era el president. A sota, el seu nom a la llista de mandatari i l'actual seient presidencial de Mestalla.

El professor Josep Bosch, especialitzat en història de l'esport valencià, va deixar anar en un petit requadre que Rodríguez Tortajada era “el president oblidat”. “Al llarg dels seus noranta anys, l'entitat de Mestalla ha tingut molts presidents. Tots ells han passat a la història per uns motius o per uns altres, tret d'un: Josep Rodríguez Tortajada, de qui no es coneix pràcticament res i a qui l'entitat mateixa no sembla reconèixer”, va escriure.

Un comentari que va despertar la curiositat de Vicent Chilet, redactor d'esports de *Levante*. Després d'una recerca considerable, sis mesos més tard publicava un extens article titulat “El president proscrit del València CF”, en què rehabilitava la seua personalitat i cedia la veu al fill de Rodríguez Tortajada. Chilet tancava el

reportatge amb un missatge explícit a la directiva: “Ha arribat l'hora que el club reconega i dignifique la tasca del president número 13, el president proscrit”.

Un altre historiador, Miquel Nadal Tàrraga, completava la visió retrospectiva del personatge i hi afegia més misteri. “Com a lector juvenil de les històries del València sempre em va sorprendre la descripció de la guerra civil com un període ominós sense futbol. L'apel·lació a la Cruzada servia per a ventilar tot aquell període”, apuntava Nadal, que en el seu llibre *El nacimiento de la ciudad deportiva. La Valencia de hurras y alirones* (Ruzafa Show, 2008) havia fet un primer acostament a la figura de Tortajada.

Fins que Chilet no s'hi va posar, no va haver-hi un tractament més exhaustiu del

seu pas per la presidència del club. “La visió oficial deia que, durant la guerra civil, el València va cessar la seua activitat, com si fóra un buit de tres anys”, explica Chilet, “però la realitat va ser una altra de molt diferent, perquè l’entitat no sols no va aturar la seua activitat, sinó que va convertir-se en una de les principals distraccions d’una societat molt preocupada per la guerra”.

“Vaig trobar un fill resignat”, es plany Chilet, “que articulava un discurs absolutament conciliador i a qui li cridava molt l’atenció que ens preocupàrem per la història de son pare”. Pel que fa al club, “van rebre la notícia amb molta fredor, i el president, Manuel Llorente, va negar-se de seguida a organitzar un acte de desgreu, no ho trobava prioritari”.

Passats dos mesos, el cap de relacions externes del València CF, Jordi Bruixola, i el cap de comunicació, Damià Vidagany, feien saber —d’amagat”, diu Chilet— que havien inclòs el nom de Tortajada a l’apartat de la web del club on figuraven tots els altres presidents. “No van enviar un comunicat oficial ni un vídeo o cap altre material promocional”.

Durant les setmanes anteriors, Chilet havia recollit a les pàgines de *Levante* l’opinió d’ex-presidents de l’entitat que molt majoritàriament es mostraven favorables a la rehabilitació de Rodríguez Tortajada. “De consens, n’hi havia, i això va fer que encara em semblara més pobra la iniciativa del club”, opina.

“No volien anar més enllà per tal de no ferir susceptibilitats ni generar polèmiques, però en qualsevol cas és una llàstima que no hagen homenajat com calia un personatge tan interessant, que va fer una feina encomiable en uns anys molt convulsos. És un fet històric que mereix la consideració del club i enriquiria el seu relat, perquè trenca els lligams amb el conservadorisme que l’equip arrossega des de la *batalla de València*. Més que reobrir ferides, n’exemplifica l’autèntica pluralitat”, conclou Chilet.

Si més no, en l’exposició sobre el València que des del 2011 és oberta al Museu de les Ciències Príncep Felip —i que no se n’anirà fins que s’inaugure el Nou Mestalla, les obres del qual estan aturades des del 2009— sí que és present el nom de Rodríguez Tortajada: Josep.

Victor Maceda

“Va fer més pel València que molts altres presidents”

Quan sentíreu parlar, per primera vegada, de Josep Rodríguez Tortajada? Què us va fer investigar sobre ell?

—VICENT SAMPEDRO: Ens resultava un personatge del tot desconegut, un regidor de l’Ajuntament de València durant la República, dels més de quaranta que va haver-hi. Però un dia, parlant amb Eliseu Climent, ens va dir que havia aconseguit el seu consell de guerra i que pagava la pena llegir-lo. Ell coneixia Francesc Cueva, el seu fillastre, però mai no havien conversat sobre la figura del pare. A partir d’aquell moment vam començar a investigar: vam parlar amb Cueva, vam fer moltes hores d’hemeroteca... Vam trobar-nos un personatge interessantíssim, valencianista de cor a nivell polític i futbolístic. Era soci del club des del 1926 i el 1931 va participar activament en l’organització del partit contra el Betis que va permetre l’ascens del club a la primera divisió. I com a regidor va establir unes relacions fraternals amb Catalunya. El futbol, que les últimes dècades ha estat un factor de divisió i d’enfrontament entre territoris, aleshores era un factor de retrobament entre dos pobles que lluitaven alhora contra l’aixecament feixista.

—RICARD CAMIL TORRES: Quan vam quedar amb el fillastre, la història del pare ens va encisar de seguida. Vam descobrir la riquesa del personatge, fins i tot per a algú com jo, a qui el futbol mai no l’ha preocupat gaire. De fet, mai no hauria dit que el futbol seria el fil conductor d’una investigació històrica! En acostar-nos-hi, però, va cridar-nos l’atenció aquest *fair play*, la confraternització catalano-valenciana. D’informació, vam recollir-ne molta.

—V. SAMPEDRO: En qualsevol cas, no hem volgut fer un treball massa extens. Això sí, ens ha servit per a analitzar de prop la composició política del consis-

Els historiadors Vicent Sampedro i Ricard Camil Torres acaben de publicar ‘1936. València-Barcelona’, centrat en la figura de Josep Rodríguez Tortajada i el context històric i polític que va viure. En parlem tot seguit.

tori de València, les pugnes dels mesos de febrer i maig del 1936, l’acceptació per part del PURA —els blasquistes— de tota aquella situació, la seua renúncia al poder i la desaparició immediata com a força política.

—**Del sumari del seu consell de guerra, que se’n destaca?**

—R. C. TORRES: Des del punt de vista jurídic és una autèntica aberració. S’hi aporta tot allò que pot resultar perjudicial per a la persona *jutjada*. És un sumari molt característic de l’època franquista: des que comença fins que acaba afegeix tots aquells elements que li poden fer mal i s’obvia allò que pot beneficiar-lo, cosa que es reflectirà en la sentència. Un dels agreujants més curiosos que hi ha és fumar-se un cigar mentre observa l’arribada d’un vaixell soviètic a València. Qui no n’ha vist cap, de sumari, es pot sorprendre molt, però en el nostre cas hem comprovat que està molt en la línia d’uns altres d’aquell període. Tot plegat tenia una finalitat en exclusiva: condemnar-lo a mort.

FRANCS I CAMPS

Vicent Sampedro –esquerra– i Ricard Camil Torres Fabra –dreta– són els autors de *1936. València-Barcelona*, editat per Tres i Quatre i la Fundació Irla.

—Tal com efectivament succeirà, ni que després li commuten la pena.

—VICENT SAMPEDRO: No li la commuten pels avals presentats en favor seu, sinó per la bestialtat mateixa del franquisme: ja havien afusellat tants milers de persones que a poc a poc aflueixen una mica. A Rodríguez Tortajada, el 1941 li commuten la pena de mort per la immediatament inferior, 30 anys de reclusió major, que temps a venir també li acabaran rebaixant. Amb tot, va passar-se més de cinc anys a la presó, i les presons valencianes de la postguerra eren de les més desagradables: un atapeïment enorme, a les cel·les de dues persones n'hi havia una vintena, hi abundava la fam i les malalties... L'epidèmia de tifus que envaeix Sant Miquel dels Reis [un monestir de València reconvertit en presó, actual seu de la Biblioteca Valenciana] coincideix amb la reclusió de Rodríguez Tortajada, que com a infermer prova de combatre-la: ajuda el rector Joan Baptista Peset, que era metge i estava

igualmente empresonat, a combatre-la, i les autoritats penitenciàries li ho reconeixen. Això figura al sumari.

—No hi ha notícies del seu compromís polític anterior a la guerra, però en un dels documents del sumari, Luis Larrea, l'antic secretari de l'ajuntament, que ho tornarà a ser a partir del 1940, assegura que Tortajada era una persona “de dretes” i que s'afilià al Partit Valencianista d'Esquerres (PVE) “per figurar”.

—V. SAMPEDRO: Cal analitzar el context en què sorgeix el PVE, que precisament no era una formació de masses, sinó més aviat petita, de quadres i intel·lectuals, de persones molt significades en favor de la llengua i de la cultura pròpies. Si en realitat haguera militat “per figurar”, hauria escollit el PSOE o Izquierda Republicana, on hauria tingut bastants més possibilitats de créixer políticament.

—En esclatar la guerra, la UGT es fa càrrec del València FC.

—R. C. TORRES: Era el sindicat majoritari entre els treballadors que in-

cauten el club, principalment entre els acomodadors.

—V. SAMPEDRO: Fins i tot jugadors importants –com per exemple Iturraspe o Cubells– passen a integrar la nova directiva. Tots els clubs de futbol van ser incautats pels sindicats i van posicionar-se amb rapidesa en favor del Front Popular i del govern legítimament constituït.

—A més de presidir el València, del 1936 al 1939, Tortajada exerceix com a regidor de Sanitat de l'Ajuntament de València. Quina feina va desenvolupar-hi?

—V. SAMPEDRO: Presidia la junta municipal de Sanitat, que organitzava la gestió dels centres de salut de tota la ciutat. Presideix el festival de bandes de la Fira de Juliol del 1936, quan el colp militar era en plena ebullició, i era un dels membres del comitè depurador de l'ajuntament que apartava els funcionaris no afins a la República, tal com destacaran després en el seu consell de guerra. A més, va formar part del Consell Valencià de Cultura al

costat d'un altre valencianista històric, el dramaturg Josep Castanyer.

—R. C. TORRES: El secretari de l'Ajuntament, Luis Larrea, que fou un dels funcionaris depurats i era especialment ranciós, va acusar-lo d'instigar els afusellaments que aquells anys s'esdevingueren al Saler.

—V. SAMPEDRO: Allò va ser una venjança en tota regla, hi tenia una enemistat manifesta.

—Tortajada impulsa tot d'actes d'agermanament amb Catalunya. Era usual aquesta fraternitat del País Valencià amb uns altres territoris?

—R. C. TORRES: En absolut. Hi ha alguna celebració de la diada andalusa, però no és comparable, ni de bon tros.

—V. SAMPEDRO: Durant la guerra hi ha actes multitudinaris per la defensa de Madrid, pel seu simbolisme com a barrera davant el feixisme. Res a veure amb la fraternitat catalano-valenciana de l'època, però, on juguen un paper molt important la llengua i cultura comunes. Josep Rodríguez Tortajada pertany a un dels partits més vigorosos a l'hora d'exigir l'Estatut valencià, el PVE, i això es notarà molt. L'octubre, Catalunya ret un homenatge a València, i el novembre, València li'n ret el seu, i en ambdós casos el futbol és un element aglutinador, amb sengles partits entre les seleccions valenciana i catalana. A més, hi ha actes culturals als teatres, actuacions musicals i folklòriques...

—R. C. TORRES: Sí, amb una continuïtat impressionant.

—V. SAMPEDRO: És curiós perquè l'octubre del 1936, quan hi ha l'acte de germanor a Barcelona, homenatgen conjuntament el *Zirianin*, el primer vaixell rus que va arribar-hi, i el novembre, a València, homenatjaren el *Komsomol*, que també hi acabava d'atracar. Homenatgen plegats els mariners russos i fan un acte d'afirmació republicana i antifeixista.

—Una volta és alliberat, Rodríguez Tortajada ja no torna a involucrar-se en política. Treballa com a representant farmacèutic i no conspira de manera clandestina.

—R. C. TORRES: El franquisme instaura un valencianisme oficial, de tipus folklòric, que ofega l'altre. Ell sempre

mantindrà el seu esperit valencianista, però potser per l'edat, se'n desmarca de l'activisme. Exerceix un valencianisme casolà i li'l transmet al fill, que durant el règim organitza aplecs i esdevé molt militant.

—V. SAMPEDRO: Tots els partits valencianistes van quedar escapçats. Tots. Qui no va poder exiliar-se, va haver d'amagar-se, com per exemple Vicent Marco Miranda [diputat d'Esquerra Valenciana al Congrés espanyol], de qui ja no se'n sabrà res fins la seua mort, el desembre del 1946. El seu soterrar va convertir-se en la primera manifestació antifranquista que hi haurà a València. La repressió era tan gran com la por.

—El FC Barcelona sí que ha recordat Josep Sunyol —el president del club durant la Segona República, que va morir afusellat— però el Reial Madrid obvia per complet el comandant Ortega, el seu president en aquest període històric. En el cas de València, ni una cosa ni l'altra: un reconeixement tímid i recent.

—V. SAMPEDRO: Amb prou feines si l'han afegit al web del club, i gràcies a la campanya que el diari *Levante-EMV* va mamprendre l'any 2009. És un bon moment per a restituir la seua figura a tots els efectes: la fundació del club n'és la gestora i sembla que corren nous aires a l'entitat.

—R. C. TORRES: S'ha de reparar aquesta injustícia històrica.

—V. SAMPEDRO: Va fer més que molts presidents del club. Sabia que el futbol era important per a evadir-se de la guerra. Organitza la lliga superregional, organitza la lliga València-Catalunya i és al darrere de la Copa de la Llibertat, la Copa del Rei d'aquell moment, que només disputen els equips catalans i valencians i que guanyarà el Llevant. Aquest és l'únic títol del Llevant, per cert, i la Federació Espanyola de Futbol no li'l reconeix, malgrat que el Congrés dels Diputats va instar-la perquè així ho fera. En canvi, el Sevilla, que va guanyar la copa de l'Espanya franquista, sí que la té plenament reconeguda. Aquesta injustícia, com la de no reconèixer Rodríguez Tortajada, hauria d'esmenar-se al més prompte possible.

Víctor Maceda

Qualsevol que conega mínimament València sap que la plaça de Cánovas del Castillo, a tocar de l'avinguda del Marqués del Túria (allò que forma part de l'Eixample, una ampliació urbanística inspirada en l'Eixample de Barcelona d'Ildefons Cerdà) és territori de les famílies benestants de la ciutat. Durant el matí, s'hi passegen dones repentinades amb bosses Louis Vuitton i executius de jaquetes impecablement ajustades. A la nit, la plaça dóna nom a una de les àrees de marxa més conegudes de la ciutat entre determinats sectors de població. De dijous a diumenge, els bars i els pubs de la plaça i els carrers adjacents s'omplien de música i xivarri. Quasi tothom sap que, a València, "Cánovas" és sinònim de fatxenda diürna i festa nocturna.

El que molts desconeixen és, en canvi, que aquesta plaça no sempre va rebre aquest apel·latiu. Durant el brevíssim període de temps que va de 1936 a 1939, aquest indret fou rebatejat com a plaça de la Generalitat Catalana, un nom que sobta si el mirem amb ulls actuals i tenim en compte els avatars pels quals, en les últimes dècades, han passat les relacions catalano-valencianes. El canvi de denominació, però, no fou una ocurrència passatgera; s'inseria, per contra, en el clima de fraternitat profunda que, durant el període republicà, va marcar les relacions entre valencians i catalans. Durant aquest període les relacions institucionals entre totes dues administracions van arribar al nivell màxim de cordialitat i agermanament. Ni abans ni després d'aquell període no s'ha donat una sintonia institucional tan bona com la que es va assolir aleshores.

Si això va ser possible fou, sobretot, perquè a València durant la Segona República va emergir amb força un moviment d'arrel valencianista que, tant des de la dreta com des de l'esquerra, va atènyer visibilitat política i institucional. La sensibilitat valencianista, que fins aleshores s'havia manifestat en la vessant estrictament cívica, cultural i literària, va aflorar en el camp de batalla polític a partir de les eleccions municipals de 1931. Des d'aquell moment, i ja en el context de la victòria del Front Popular, l'any 1936, el valencianisme va ampliar la seua presència institucional al cap i casal.

La fraternitat catalano-valenciana de 1936

Com a regidor i president del València CF, Rodríguez Tortajada promogué actes d'agermanament entre Catalunya i el País Valencià. Ho féu en un context d'efervescència del valencianisme polític, un moviment que es va emmirallar en el catalanisme però que la guerra civil espanyola va truncar.

Tortajada, promotor. Com a regidor de l'ajuntament en representació del Partit Valencianista d'Esquerres (PVE), Josep Rodríguez Tortajada fou el paladí de la confraternització amb els veïns del nord. Fou per iniciativa seua que, en la doble condició de regidor i president del València, FC, l'any 1936 es van produir diversos actes de germanor entre valencians i catalans, tal com relaten Vicent Sampedro i Ricard Camil Torres en *València-Barcelona, 1936*. Les conviccions valencianistes i el compromís polític i cultural de Rodríguez Tortajada, sumats al clima d'unió que va despertar l'aixecament militar feixista, foren determinants perquè tots aquells actes pogueren dur-se a terme. "Futbol i política serviren perquè en aquest període arribàs al zenit la unió entre valencians i catalans per l'ideal comú", escriuen Sampedro i Torres en la contraportada del llibre. Els avanços que es produïen al Principat, com la proclamació de la Republicana Catalana per Francesc Macià l'any 1931, s'observaven amb una barreja d'enveja sana i entusiasme al sud de la Sénia.

En aquesta línia, i en un clima de creixent pressió militar, el 3 d'abril de 1936, el ple de l'Ajuntament de Va-

lència va aprovar, a instàncies dels grups valencianistes, canviar el nom de la plaça de Cánovas del Castillo pel de plaça de la Generalitat Catalana, en reconeixement dels fets del 6 d'octubre de 1934. Només uns dies després de donar llum verd a aquesta modificació, Rodríguez Tortajada va visitar Barcelona per lliurar l'acord del ple al mateix Companys. Fet i fet, aquella primera aproximació va ocasionar que algunes entitats valencianistes instal·lades a Barcelona proposaren celebrar una sèrie d'actes en benefici de les milícies que lluitaven en el front de guerra i dels hospitals de sang de Barcelona. Les entitats sol·licitaren el suport de l'Ajuntament de València, que abraçà la idea amb entusiasme.

Fallers al Camp de les Corts... En aquells moments, la celebració de partits de futbol benèfics s'havia convertit en una manera habitual d'acceptar diners en favor del bàndol republicà. Així doncs, els promotors d'aquella iniciativa van convertir l'esport de la pilota en l'eix vertebrador de la troba

ARXIU FAMILIA RODRÍGUEZ TORTAJADA

Portada d'El Mundo Deportivo del 17 d'octubre de 1936, vespra del partit.

da entre catalans i valencians, complementats amb un seguit d'actes de caire cultural i popular.

La primera de les trobades d'agermanament va celebrar-se l'octubre de 1936 a Barcelona i va tenir una extensa repercussió en la premsa d'aleshores, fins al punt de convertir-se en portada de diaris com ara *El Mundo Deportivo*. L'expedició valenciana –formada pels components de la selecció valenciana, periodistes, representants polítics, sindicals i culturals de tot el País Valencià– va arribar divendres 16 d'octubre a l'Estació de França. La comitiva va desfilat pels carrers de Barcelona fins a arribar a l'ajuntament, on els va rebre l'alcalde Carles Pi i Sunyer. Ja en el consistori, la senyera valenciana fou hissada al balcó de l'ajuntament.

EL TEMPS

EL TEMPS

EL TEMPS

A l'esquerra, Companys i Rodríguez Tortajada a la tribuna del Camp de les Corts, el 18 d'octubre de 1936. A la dreta, els dos equips junts.

Els actes d'homenatge van continuar diumenge. Al matí, una representació valenciana encapçalada per Rodríguez Tortajada diposà una corona a la tomba del president Macià. Després, el teatre Olímpia va acollir un festival artístic i benèfic en què van participar grups teatrals, musicals i de ball procedents del País Valencià. Després d'un recital de poesia, la Banda Municipal de València va oferir un programa de composicions russes, que arrodoní amb "La Internacional", l'himne de Riego, l'himne regional del Mestre Serrano i "Els Segadors".

A la vesprada va tenir lloc el partit de futbol entre les seleccions catalana i valenciana, que es va saldar amb una victòria per 2 a 0 a favor dels primers. L'enfrontament esportiu va celebrar-se al camp de les Corts i fou precedit per la desfilada d'un grup de joves amb el vestit faller, una demostració atlètica, un concert de la Banda Municipal de València i una desfilada militar. Tots els actes van ser presidits per Lluís Companys i Josep Rodríguez Tortajada.

... i "Els Segadors" a València.

Els catalans van tornar la visita als valencians al mes següent. El 14 de novembre arribava a València una àmplia representació del poder polític, sindical, econòmic i cultural català, encapçalats per l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, als quals van rebre a la Casa de la Ciutat. Aquella mateixa nit, al teatre Apolo es va celebrar

un festival homenatge de Catalunya a València, en què actuaren la Banda Municipal de Barcelona, l'Orfeó Gracienc i els dansaires de Montserrat. Un dia abans, el diari *Pueblo*, adscrit al blasquisme, havia fet una crida a acudir a tots aquests actes: "(...) la terra germana i generosa, plena d'esperit revolucionari, vol que en aquests moments històrics que travessa Espanya, tot el món sàpiga que avui més que mai està al costat, com sempre, amb una estima unida per la sang dels seus germans (...). València rendirà a Catalunya l'homenatge d'admiració i

simpatia de què s'ha fet creditora la nostra regió germana".

El diumenge al matí, la comitiva es va desplaçar fins a l'antiga plaça de Cánovas, on es va fer l'acte de descobriment de la plaça per la qual aquell punt de la ciutat passava a denominar-se plaça de la Generalitat Catalana. Hi eren presents els principals capítols polítics catalans i valencians i com el dia anterior es va fer sonar "Els Segadors" i la "Marxa de la Ciutat". Ja a la vesprada, al camp de Mestalla, va tenir lloc el partit de futbol benèfic, en què la selecció valenciana va derrotar la catalana per 4 gols a

Una enciclopèdia per al valencianisme

Fins que la Fundació Irla no es va posar-se pa la feina, a ningú no se li havia acudit fer una exposició que valoritzara la tasca dels pioners del valencianisme. Tampoc a ningú li havia passat pel cap la possibilitat de compilar tota la informació biogràfica que al voltant del valencianisme s'ha anat acumulant. A aquesta mancança també s'ha decidit a posar-hi solució la fundació d'Esquerra Republicana. I ho ha fet amb la creació de la plataforma *memoriavalencianista.cat*, una pàgina web que, a la manera d'una enciclopèdia, arreplega la biografia de vora 200 personatges relacionats amb

el valencianisme. Durant dos anys, sis historiadors hi han estat treballant de forma minuciosa perquè, com apunta Josep Vall, director de la Fundació Irla, "hi havia moltes personalitats

REPRODUCCIÓ PRATS I CAMPS

A l'esquerra, uns fallers desfilen pel Camp de les Corts. A la dreta, descobriment de la plaça de la plaça de la Generalitat Catalana, a València.

0. En la presidència del partit figuraren Rodríguez Tortaja i el conseller català Artemi Aiguader.

El despertar. Aquests fets històrics que relata l'obra *1936 València-Barcelona* són difícilment comprensibles sense tenir en compte el context històric en el qual es van produir. Com ja s'ha dit, el País Valencià va viure durant la dècada dels trenta del segle passat una etapa d'efervescència del moviment polític valencianista com mai abans no s'havia experimentat. Plataformes cíviques i partits polítics

sobre les quals quasi no hi havia informació o la que hi havia no era completa". L'escodrinador curiós hi podrà trobar des de la biografia del metge Faustí Barberà (1850-1924), autor de *De regionalisme i Valentincultura*, fins a la de l'activista Josep Lluís Bausset i Ciscar (1910-2012). Tres són els criteris per a passar a engrossir la llista de *memoriavalencianista.cat* (a banda de ser mort): haver militat en una organització valencianista, haver produït tota o una part de l'obra en català, o haver estat signant de les Normes de Castelló. Aquesta pàgina web enciclopèdica divulga aquest corrent polític, però sobretot dignifica aquells que van contribuir a construir el valencianisme.

inequívocament valencianistes emergeixen durant aquesta etapa com a resultat de la maduració d'un valencianisme que fins aleshores s'havia manifestat majoritàriament en la vessant cultural i literària. De tot plegat, se'n parla en l'exposició "El valencianisme republicà (1837-1977)" que acull, a València, l'Octubre Centre de Cultura Contemporània i que ha estat organitzada per la Fundació Josep Irla.

La mostra parla del germen a partir del qual va florir el valencianisme republicà. Cal tenir en compte que a les acaballes del segle XIX, el País Valencià feia ja moltes dècades que patia l'anihilació nacional. La derrota en la batalla d'Almansa i la consegüent pèrdua dels Furs va suposar un colp duríssim en l'espina dorsal del poble valencià. La desfeta militar anà seguida de l'assimilació als costums i lleis de Castella i un intens procés de substitució lingüística i de colonització mental.

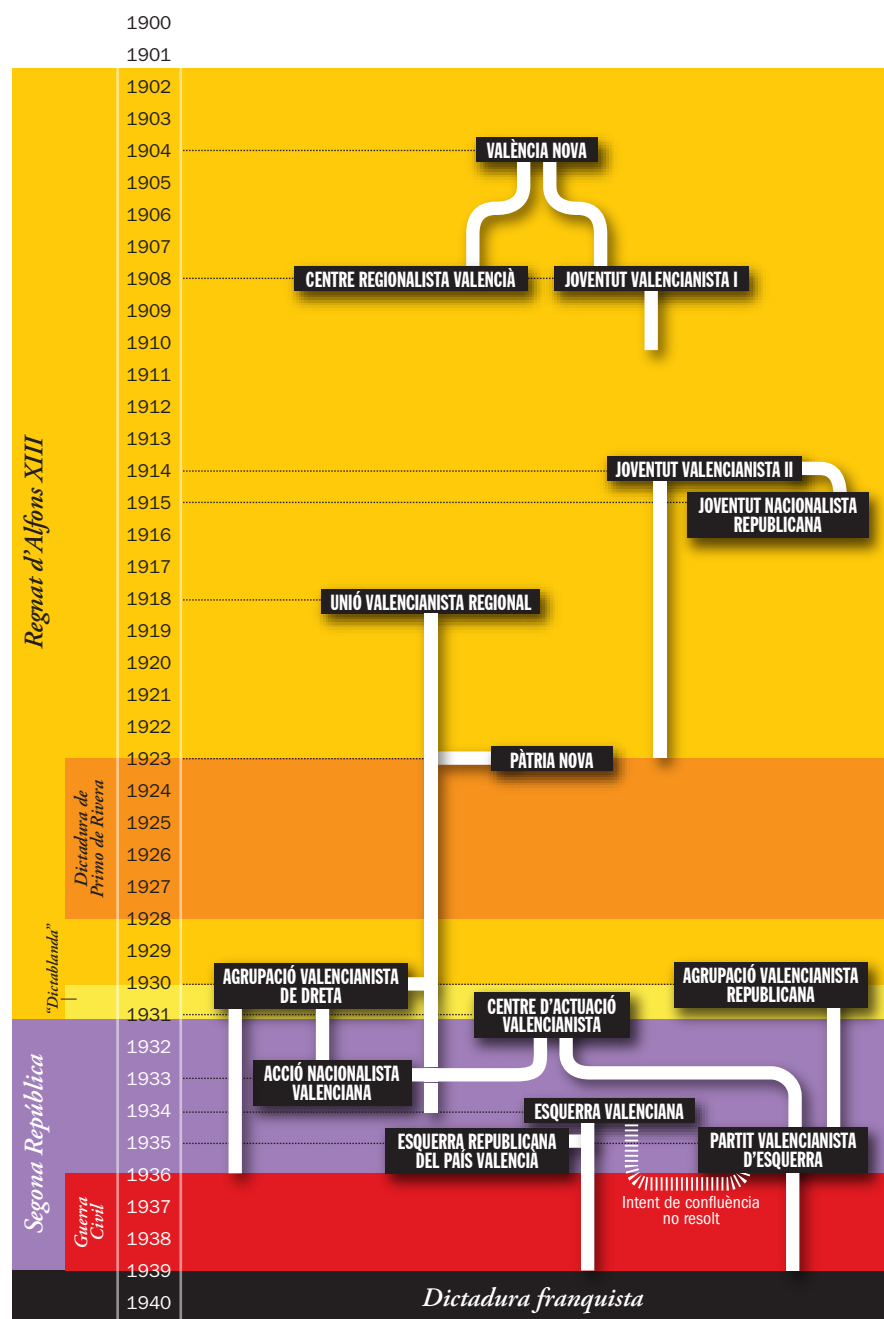
Tanmateix, els aires de canvi que portaren la Revolució francesa i la fi de l'antic règim va permetre que la llengua autòctona recuperara espais públics que fins aleshores havien estat patrimonialitzats pel castellà. Des de mitjans segle XIX, els sainets i les publicacions satíriques obriren les portes a una incipient recuperació lingüística. Aquest tímid reviscolament entroncà amb una Renaixença que, a València, s'articulà sobretot a través de Lo Rat Penat i les figures dels escriptors Constantí Llombart i Teodor Llorente.

Tanmateix, no és fins la primeria del segle XX que aquesta incipient recuperació dels elements autòctons s'articula políticament. La independència, el 1898, de Cuba i Filipines i la consegüent acceleració del procés de decadència espanyola provoca un cert desvetllament de les inquietuds nacionals en els territoris perifèrics peninsulars. És així com l'any 1904 es funda València Nova, la primera societat política valenciana. L'any 1907, inspirant-se en la Solidaritat Catalana de Prat de la Riba, València Nova va convocar la Primera Assemblea Regionalista Valenciana, si bé aquesta, mancada del suport cívic suficient, no va arribar a quallar. Tanmateix, només un any després naix Joventut Valencianista, a la qual s'unirà l'any 1915 Joventut Nacionalista Republicana, al voltant de la qual es donen cita figures com Maximilià Thous i Orts, Miquel Duran i Tortajada o Juli Just.

L'esclat valencianista. És, però, el 1918 quan el valencianisme pren carta de naturalesa política. Aquell any naix la Unió Valencianista Regional, una

València va canviar el nom de la plaça de Cánovas pel de Generalitat Catalana

El valencianisme polític (1900-1939)

Font: Manuel Martí (Universitat de València)

iniciativa que compta amb el suport decidit de la Lliga de Cambó. No s'ha de perdre de vista, com apunta l'historiador Pau Viciano, qui ha assessorat la Fundació Irla en l'exposició, que "fins als anys trenta era hegemònic el valencianisme conservador". El novembre d'aquell any Unió Valencianista, impulsada per uns joveníssims Ignasi Villalonga i Joaquim Reig, i conjunta-

ment amb Joventut Valencianista, llança la Declaració Valencianista on s'assumeix com a reivindicació principal el dret del poble valencià a constituir un estat. Durant la dècada següent, i a pesar de les limitacions que imposa la dictadura de Primo de Rivera, el valencianisme anirà madurant tant en l'esfera política com en la cívica. L'aparició de la *Taula de Lletres Valencianes*, la

publicació de *L'Estel* i dels *Quaderns d'Orientació Valencianista* o la creació de l'entitat universitària Acció Cultural Valencianista donen fe d'uns avanços que seran indispensables per a comprendre l'eclosió de partits polítics que s'esdevé amb la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera. Es tracta d'un fenomen que no s'entén si no es té en compte "la modernització de la societat valenciana –explica Viciano–. D'una banda, sorgeixen grups petits burgesos i liberals que no se senten representats pel sistema polític heretat de la dictadura. D'una altra banda, arreu d'Europa, la primera guerra mundial provoca que hi haja una presa de consciència de la qüestió nacional que també contagia casa nostra". A tot això, Viciano hi suma que el blasquisme, que fins aleshores havia estat hegemònic, inicia el desgast que el portarà a la desaparició.

El 12 d'abril de 1931 el valencianisme polític fa el cim. Aquell dia, amb motiu de les eleccions municipals, el valencianisme aconsegueix situar tres regidors a l'Ajuntament de València: Enric Duran i Tortajada i Francesc Soto, de l'Agrupació Valencianista Republicana, i Joaquim Reig, d'Unió Valencianista. Si bé el valencianisme continuava sent una força minoritària, no s'ha de negligir que fins aquell moment aquest moviment no havia assolit tanta visibilitat política com aleshores. Així doncs, l'encimbellament a les institucions marca un punt d'inflexió per al valencianisme, que durant els anys següents experimenta una profusió d'iniciatives polítiques de signe nacionalista. Hi apareixen: Acció Valencianista, de caire socialcristià; Agrupació Regionalista Alacantina, la primera entitat política valencianista d'Alacant; Esquerra Republicana del País Valencià, creada a Castelló, i que en confluència amb els antics blasquistes donen lloc a Esquerra Valenciana; el Partit Valencianista d'Esquerres, nascut de la fusió d'Agrupació Valencianista Republicana, el Centre d'Actuació Valencianista i el Centre Valencianista de Xàtiva; Nova Germania, de tendència marxista, etc. Si fins aleshores el valencianisme havia estat acaparat pels conservadors, a partir de 1931 el valencianisme de tarannà republicà i progressista li discuteix l'hegemonia.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Dalt, manifestació proestatut a Alzira, el 27 de novembre de 1932. A la dreta, Maximilià Thous, aleshores militant de l'Agrupació Valencianista d'Esquerres, durant un miting proestatut a Sagunt, el maig de 1933.

“A diferència del que passa ara —apunta Antoni Furió, professor d'història de la UV i assessor de l'exposició— el valencianisme de la Segona República era divers i plural. El valencianisme dels trenta ha impregnat tot l'espectre ideològic, és transversal”.

Temps de concòrdia. Encara dos anys després, en les eleccions de 1933, els nacionalistes valencians obtenen representació a Madrid: Vicent Marco Miranda, d'Esquerra Valenciana, és escollit per la llista del Front Popular; Joaquim Reig, d'Unió Valenciana, ho fa de la mà de la Lliga Catalana. El lligam amb els partits catalans no fou, com s'ha dit abans, flor de dos dies. Des dels inicis, el valencianisme va mostrar interès i admiració pels avanços que, a empentes i redolons, anaven succeint-se al Principat. “L'anticatalanisme —recorda Pau Viciano— era absolutament minoritari. La majoria dels partits eren inequívocament

filocatalanistes, en el sentit que sempre buscaven les aliances amb els partits catalans, sense plantejar una unitat, però sí la col·laboració o la federació”. Els discursos elogiosos envers el veí català eren cosa ben habitual aleshores. Miquel Duran i Tortajada, ja l'any 1916, deia allò de: “És un català de València el qui us parla”. Per la seua banda, Joaquim Reig, d'Unió Valencianista Regional, apuntava a principis de la dècada dels trenta: “El valencianisme propugna la formació de comunitats lliures cada volta majors. Refeta la unitat del País Valencià, aspira a la integració d'una sincera confederació amb Catalunya i Mallorca”. Totes dues declaracions són només una mostra de l'absoluta sintonia entre valencianistes i catalanistes. Les bones relacions, però, no es circumscrivien a la retòrica: el mateix Reig va ser diputat per la Lliga; Acció Nacionalista Valenciana mantenia tota mena de contactes amb Unió Democràtica de Catalunya; i el diputat d'Esquerra Valenciana Vicent Marco Miranda s'integrà, a Madrid, en el grup parlamentari d'Esquerra Republicana de Catalunya.

En aquest sentit, els avanços assolits pels veïns del nord esdevenen una referència per als valencians. Així, l'aprovació de l'estatut català de l'any 1932, l'anomenat Estatut de Núria, va esperonar les forces valencianistes a iniciar

una campanya per redactar i aprovar un estatut propi. De fet, ja l'any 1931 l'Ajuntament de València (s'ha de tenir en compte que no existia cap instància autonòmica) redacta un Avantprojecte d'Estatut de la Regió Valenciana que, no obstant, topa amb les reticències de Castell i Alacant. És a partir d'ací que es produeixen una sèrie de mobilitzacions proestatut que compten amb la participació de milers de persones. D'entre totes, la que va tenir lloc a Alzira el 27 de novembre de 1932 féu el cim, amb l'assistència de 15.000 persones.

L'esclat bèl·lic deturà qualsevol aspiració autonomista. La dictadura, per la seua banda, va esborrar la tasca de conscienciació i de gestió que havien realitzat els valencianistes. Què hauria passat si a aquell moviment valencianista li hagueren permès madurar? L'historiador Antoni Furió hi respon: “Si en lloc de quaranta anys de dictadura, hi haguera hagut quaranta anys de democràcia, el valencianisme s'hauria afermat perquè és un moviment al qual escauen la llibertat i la democràcia. I, si tenim en compte que el valencianisme era inequívocament catalanista, qui sap si no hauríem assistit a l'establiment d'algun lligam cultural, lingüístic i també polític”.

Violeta Tena

Antoni Furió: “A diferència d'ara, el valencianisme impregnava dretes i esquerres”